

MATEI CAZACU, IOANA CREȚOIU, LADISLAU HAJOS

POVESTEA
GENERĂȚIEI NOASTRE

DE LA MONARHIE LA DEMOCRAȚIE
LICEUL „SPIRU HARET”

Prefață de ANDREI PLEȘU

CORINT
BOOKS

Redactare: Florin-Răzvan Mihai

Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu

Design copertă: Dan Mihalache

Ilustrație copertă: De jos în sus, de la stânga la dreapta: Rodica Peligrad, Ion Berindei, Constantin Cernat, Engletina Vlasie. Urmează: Monica Diaconu; Ioana Casassovici și Florin Seimeanu; Patricia Filip și Roland Filippi; Domnica Sufană, Felicia Bădescu și Mircea Sebastian; Ana Zsoldos, Gabriela Vasilescu, Mona Toma și Adrian Stoica; respectiv Niculae Ene, Șerban Manolescu și Mihail Andreev.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-074-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CAZACU, MATEI

Povestea generației noastre : de la monarhie la democrație : Liceul Spiru Haret / Matei Cazacu, Ioana Crețoiu, Ladislau Hajos ; pref.: Andrei Pleșu. - București : Corint Books, 2016

ISBN 978-606-793-074-0

I. Crețoiu, Ioana

II. Hajos, Ladislau

II. Pleșu, Andrei (pref.)

373.5(498 Buc.) Spiru Haret

94(498)1964/2014”

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

Prefață

Un loc al destinului

Liceul nu este doar locul primei *instrucții*, al buchiselii disciplinate. Este, inevitabil, și un loc al *memoriei*: cu toții ne amintim și – la vârsta nostalgiilor pre-senile – povestim celor mai tineri isprăvi de pe vremea când eram elevi: șotii spectaculoase, complicități camaraderești, idile timide, dascăli aprigi sau caricaturali, vise adolescentine, escapade, mășcări, vitejii, totul într-un sos de duioșie previzibilă, pe laitmotivul „A fost odată...” Când însă amintirile cristalizează într-o rețea stabilă, mereu actuală, când ele ies din sfera episodului mai mult sau mai puțin întâmplător, spațiul care le întreține nu mai este un simplu loc al memoriei, ci devine *un loc al destinului*. Adică al unor evenimente resimțite ca *repere* formative, al unor *întâlniri* decisive, modelatoare, al unor „coincidențe” existențiale, care fac parte nu dintr-un album cu file îngălbenite, ci din structura biografiei noastre, din croiala ei netrecătoare. Nu orice loc al memoriei, nu orice spațiu al întâlnirilor constituie un potențial loc al destinului. E nevoie de o conștiință comunitară a apartenenței la același „*design*” istoric, de persistența în timp a experiențelor de viață traversate împreună, pe scurt, de un interes viu și solidar pentru evenimentele trecute.

Poate mă înșel, dar Liceul „Spiru Haret” este, în această privință, un caz aparte. Bănuiesc că toate liceele, mai ales cele

cu o anumită tradiție, își reunes, periodic, absolvenții, și că toate generațiile de absolvenți aniversează, când se împlinesc soroace semnificative, numărul anilor scurși de la bacalaureat. Dar, din punctul meu de vedere, „spiriștii” ies din monotonia regulii. Acum patru ani, promoția din care fac parte (cei care am terminat în 1966) s-a mobilizat și ea pentru publicarea unui volum de amintiri. Rezultatul a dovedit că un mare număr de domni și doamne care s-au „despărșit” cu aproape cincizeci de ani în urmă și s-au răspândit în toate zările lumii continuă să fie „în contact”, să dialogheze, să se vadă, să organizeze împreună evenimente. Nu stricte „comemorări”, ci întâlniri vii, dincolo de timp, de timpuri și de împrejurări. În prefața volumului „nostru”, comentam astfel această „destinală” supraviețuire de grup: uneori, „o comunitate umană devine «agregat», organism unitar, «dihanie». Indivizii sunt absorbiți în suflarea unei ființe integratoare, într-un «duh» omogenizant, într-un «câmp» spiritual mai puternic decât componentele lui luate separat”. Așa cred că se întâmplă și cu volumul de față, document al unei generații care n-a „trecut”, pur și simplu, prin adolescența liceală, ci a teaurizat-o, a „salvat-o”, a transformat-o în destin asumat.

Și nu este vorba numai de istoria unei generații. Datorită lui Matei Cazacu, autor al unei ample și consistente introduceri, cititorul are șansa de a se confrunța cu istoria unei perioade dramatice a țării, cea a primelor două decenii de după al Doilea Război Mondial. Este o perioadă despre care, azi, nu există un compendiu informativ la îndemână și care nu mai pare să stârneasă cine știe ce interes public. Lectura studiului lui Matei Cazacu va oferi, mai ales tinerilor, o imagine compactă și tulburătoare a vremurilor, așa spune „neverosimile”, în care s-au format părinții și bunicii lor. E vorba, cum spune

autorul, de „ultima generație născută în regatul României”. E vorba de anii grei ai foametei, ai „stabilizării monetare”, ai ocupației sovietice, ai arestărilor, naționalizărilor, rațiilor alimentare etc. Ni se oferă rezultatul unei cercetări erudite, cu date riguros verificate, cu statistici și referințe abundente, dar și cu memorări și reconstituiri, pe care numai un martor avizat le putea livra cititorului contemporan. Nu este exclusă nici „mica” și adesea pitoreasca istorie a epocii: ce nume purtau străzile pe-atunci, cine erau locuitorii lor notorii, care clădiri au supraviețuit și care nu, ce era voie și, mai ales, ce nu era voie, amestecul de tragedie și ridicol în care au fost obligați să trăiască oamenii acelor vremi. („Un amestec de I.V. Stalin și I.L. Caragiale” – spusesese Belu Zilber, comunist tenace, dar și victimă a sistemului).

Amintirile celorlalți colegi adunate în volum abundă, de asemenea, în portrete de epocă, în evocări pline de atmosferă și în suculente retrospectivități „cultural-politice”. De pildă, Adrian Irvin Rozei reamintește congenerilor săi imagini romanticoase ale unei ambiante în care am putut supraviețui cu toții, în pofida contextului. Festivalul Tineretului din 1953, cinematograful „Timpuri Noi”, în care puteai rămâne indefinit contra unui bilet de un leu și douăzeci și cinci de bani, artiști și cântăreți seducători, de la Mircea Crișan la Arkadi Raikin, de la „Trio Armonia”, „Trio Grigoriu”, Sergiu Malagamba și Aida Moga la Vico Torriani și Domenico Modugno, de la Dorina Drăghici și Luigi Ionescu la „Los Paraguayos”, de la madam Bulandra, la Jules Cazaban, Fory Etterle, sau... Lazăr Vrabie ș.a.m.d.

Onoarea de a prefața această carte mi s-a părut, la început, o ofertă excesivă. Ca unul născut în 1948, nu fac parte, în definitiv, din seria lui Matei Cazacu. Dar, încet-încet, am realizat că tocmai ideea destinului guvernează inserția mea între

paginile care urmează. M-am intersectat, în diferite ipostaze, cu multe personaje ale „universului” spirist, începând încă din anul 1957, când m-am înscris în clasa a treia a școlii, la clasa învățătorului Vasile Ghineț. Încă „fraged”, am crescut în admirația „băieților” din clasele superioare: Petru Popescu, de pildă, care ne epata pe toți cu „relațiile” lui literare (Geo Bogza, Radu Tudoran etc.), apoi Nicolae-Șerban Tanașoca, marele bizantinolog de astăzi. Mai tânăr decât ei, Matei Cazacu era unul din preferații unchiului meu, Vladimir Niculescu, profesor de franceză la același liceu. (Tot el îmi vorbise, cu afecțiune, și de Ionică Bruckner și de Dan Cheța, distinșii medici de mai târziu). Peste ani, Matei a reapărut în viața mea printr-o mărturie a lui Andrei Scrima despre tatăl său, preotul Nițișor Cazacu de la Biserica Batiștei, secretar al Patriarhului Justinian. Părintele Cazacu îl însoțise pe Andrei Scrima la aeroport, în 1958, când acesta pornea într-o călătorie nesperată și, aș spune, providențială către Apus.

Dar liceul „Spiru Haret” este și liceul câtorva din mentorii mei: Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Nicu Steinhardt. După 1989, aveam să realizez că tot din clasele lui pleaseră – destin! – și puterea și opoziția post-revoluționară: Ion Iliescu și Octavian Paler... Mai departe: tatăl Ioanei Casassovici (Crețoiu) – prezentă în paginile acestui volum – era frate cu Adina Juvara (soția marelui chirurg) și văr primar cu dl. Noica. Cu Zamfir Dumitrescu (Firu), m-am întâlnit, ulterior, în același teritoriu profesional: el pictor, eu critic de artă. Dar mi-l amintesc din anii de școală, când îl auzeam în recreații, blond și volubil, povestind cu antren colegilor săi isprăvi erotice mai mult sau mai puțin veridice...

Pe neașteptate, în paginile cărții de față, am dat și peste un amănunt direct legat de biografia mea (și neștiut până

acum): unul din „memorialiști” povestește cum, la un moment dat, s-a cunoscut cu o „domnișoară drăguță”, Crenguța Munteanu, care a devenit mama fiicei lui, Ilinca. Or domnișoara Munteanu fusese, mai înainte, și mama fiului meu cel mare, Mihai. Dacă nici asta nu e o manevră a sorții...

Din „locul destinului” numit „Spiru Haret” fac parte, firește, și o sumedenie de profesori, liant durabil al mai multor generații de elevi. Profesori mari, de calibru universitar, marele noroc al generației noastre care, prin ei, beneficia încă de „normalitatea” pedagogiei interbelice. Sunt pomeniți cu toții în paginile care urmează. Unul dintre ei, Ion Voiculescu, dascălul nostru de biologie, era poreclit, din cauza proporțiilor lui liliputane – și în concordanță cu specialitatea lui – „Celulă”. Dar el fusese – deși nici mie nu mi-a venit să cred când am aflat – și profesorul tatălui meu! Numai că regimul porecelor era, în România „veche”, altul: lui „Celulă” i se spunea „Ionică Dor-Mărunt”, prin asociere cu localitatea Dor Mărunt din județul Călărași (Tatăl meu făcuse liceul la Turnu-Măgurele, așadar nu prea departe de comuna cu pricina).

Iată-mă, prin urmare, „afiliat”, prin multiple conexiuni, comunității care se exprimă între copertile acestei cărți. Fac parte din constelația ei, trăiesc din iradierea ei. Cu precizarea că, totuși, ceea ce se oferă aici cititorului nu e un marginal capitol de viață privată, o petrecere în cerc închis, ci, cum spuneam la început, o nutritivă felie de istorie națională, o privire lămuritoare asupra unei epoci de asperități ale căreia părinții noștri s-au străduit să ne ferească, dar care alcătuiesc fibra subterană, încă insuficient conștientizată, a alcătuirii noastre sufletești.

Am aflat, nu de mult, că un crater de pe Lună, descoperit de astronomii veacului trecut, poartă numele lui Spiru Haret,

în memoria performanței sale științifice. Noi, spiriștii, nu suntem, probabil, „buricul pământului”, dar suntem, pe urmele „patronului” nostru simbolic, un „crater” inconturnabil de pe suprafața lumii sud-est europene. Un crater și un arhipelag demne de explorat. În această perspectivă, cartea care urmează poate fi începutul unei aventuri...

ANDREI PLEȘU

Partea întâi

POVESTEA GENERAȚIEI NOASTRE
(1946–1964)

Introducere

Această carte, opera unui specialist în istorie medievală și modernă, face apel mai ales la mărturii contemporane, amintiri personale și extrase din lucrări mai vechi sau recente care fac autoritate. Ceea ce îi conferă un caracter compozit dar permite, sper, o lectură mai lesnicioasă. Am încercat, pe de o parte, să înțeleg epoca în care ne-am născut și am trăit, și să-i fac și pe colegii și contemporanii mei să reflecteze la viața lor în România anilor 1950–1960, pe de alta. Am trăit cu toții împreună primele două decenii ale regimului comunist și am păstrat, cum era și normal, amintiri deosebite. Pentru unii au fost vremuri bune, pentru alții mediocre sau proaste, pentru câțiva, un adevărat coșmar. Formăm o grupă de vârstă născută imediat după al Doilea Război Mondial, într-o perioadă când o lume întreagă dispărea pentru a lăsa locul alteia. Un blestem chinez sună cam așa: „Îți urez să trăiești într-o epocă interesantă!” Și a fost, într-adevăr, interesantă perioada copilăriei și a adolescenței noastre, deși eram prea tineri ca să înțelegem mare lucru: unii au înțeles mai repede, alții mai încet.

Societatea românească din acele decenii a fost supusă unui dublu proces de distrugere și apoi de reconstrucție pe toate planurile: politic, economic, social, cultural. Modelul impus a

fost cel comunist sovietic, așa cum fusese practicat de Lenin, Stalin și tovarășii lor în anii 1920–1930. Utopia la putere, aplicată cu forța de utopiștii coercitivi, a dat naștere unui regim de tip *pastoral* sau de *bioputere* (Michel Foucault) în care statul își asumă toate funcțiile și încadrează individul de la naștere până la moarte într-un carcan tot mai apăsător. Acesta este mult mai eficace decât toate autocrațiile și totalitarismele cunoscute până acum datorită mijloacelor tehnologice care îi stau la dispoziție și a metodelor autoritare cu care au fost utilizate. De la jugul de lemn al dominației otomane în Țara Românească și Moldova, la cel de fier al administrației austriece în Transilvania și rusești în Basarabia, românii au creat statul modern România (1859–1944), condus de o oligarhie autohtonă, cu o monarhie constituțională evoluând spre democrația parlamentară, în ciuda mentalităților patriarhale și a inegalităților economice și sociale. Revoluția rusă din 1917, urmată de cea italiană din 1922 și de cea germană din 1933, au zdruncinat din temelii întreaga Europă și au blocat evoluția României Mari spre democrația parlamentară. Istoricii moderni au discutat cu pasiune teza lui Ernst Nolte¹ a războiului civil european dintre anii 1917 și 1945, a apariției fascismului italian și a național-socialismului german ca reacții ale burgheziei la amenințarea comunistă care declara război tuturor guvernelor și profetiza victoria revoluției mondiale. Oricum ar sta lucrurile, alianța democrațiilor occidentale cu dictatura stalinistă din al Doilea Război Mondial a măturat dictaturile de extremă dreaptă cu prețul căderii Europei de Răsărit și de Centru sub dominația sovietică. Aici, Armata Roșie și NKVD (urmaș al CEKA și predecesor al KGB) au fost nașii unui nou sistem politic, copiat după cel din URSS, considerat a fi perfect. Ne aflăm deci în fața unui export de revoluție, cum spuneau Lenin

și Stalin, iar nu a rezultatului unei evoluții organice interne. Consecințele acestei grefe, realizate cu o brutalitate încă necunoscută în istorie, au fost dispariția oricărei opoziții politice, pe de o parte, și înrolarea cu forța a milioane de oameni pentru realizarea utopiei mult visate – societatea fără clase și fără exploatare, viitorul radios al omenirii, pe de alta. Însă acest proiect a eșuat – sau este pe cale să eșueze – peste tot unde a fost impus și nu este locul aici să discutăm cauzele acestui faliment care a provocat zeci și sute de milioane de victime și pagube economice incommensurabile.

Am reflectat mai ales la sensul acestei experiențe care stă sub semnul modernității induse de dictatura comunistă. M-am întrebat și eu, ca orice istoric, dacă acest proces a avut un caracter pozitiv sau negativ, dacă utopia la putere a eliminat nedreptățile trecutului și a instaurat o societate mai justă și egalitară, o democrație meritocratică în care individul se poate afirma și realiza în domeniul său de activitate ca om și ca cetățean. Istoria este martoră că revoluțiile industriale din trecut – din Anglia, Franța, Germania și Statele Unite ale Americii – s-au făcut cu prețul unor mari suferințe și transformări pentru o parte a țărănimii care a emigrat la orașe și s-a transformat în muncitorime industrială. Revoluția industrială din URSS, ca și cea din România, a avut însă un caracter propriu datorită monopolului ideologiei, această activitate intelectuală al cărei scop nu este căutarea adevărului. Prin însăși natura ei, ideologia este incompatibilă cu democrația, cu legea și, în final, cu revoluția industrială însăși. Căci industrializarea și modernitatea duc în mod natural și inevitabil la specializare, deci la inegalitate între indivizi, pe când ideologia tinde la nivelarea lor, cu excepția privilegiaților – nomenclatura – care reprezintă o infimă minoritate comparabilă doar cu aristocrația

Vechiului Regim și cu adevărata burghezie (așa cum a fost definită de Mihail Manoilescu)², adică între 1,5 și 3% din totalul populației. Cu alte cuvinte, „Scoală-te tu ca să mă așez eu”, cum spuneau reacționarii în copilăria mea. Atunci care este legitimitatea acestei noi minorități în raport cu cea veche pe care a distrus-o cu o ură de neînțeles pentru mine? Nu originea ei – ocupația militară sovietică și adoptarea modelului de dictatură stalinistă –, ci pretenția larg trâmbițată de a impune cu forța fericirea populației prin industrializare și colectivizarea agriculturii în ritm accelerat prin orice mijloace, chiar și prin teroare.

Un distins politolog român, domnul Daniel Barbu, a atacat acum câțiva ani acest subiect, ajungând la concluzia următoare:

Datele disponibile astăzi indică însă că represiunea pare să nu fi jucat rolul politic central care-i este îndeobște atribuit. După 1948, urmărirea, arestarea, judecarea, condamnarea, internarea și întemnițarea nu s-au constituit în practici sociale capabile să definească natura și obiectivele puterii.³

În sprijinul tezei sale, dl. Daniel Barbu aduce două serii de cifre: mai întâi, persoanele „afectate de represiune în diferite grade”, mai precis, „nu mai mult de 1 500 000 de persoane, sau maximum de 8% din populația totală”. În fața lor, „procentul acelorora pentru care comunismul a însemnat o schimbare pozitivă a vieții, un venit stabil și în continuă creștere, un acces tot mai larg la o educație superioară, o legătură tot mai strânsă cu statul, se plasează pe o plajă cuprinsă între 20% și 70%”. Făcând de două ori media acestor cifre, ajungem, potrivit domniei sale, la următoarea concluzie: 6% (puțin peste un milion) din populația României a fost reprimată în diferite grade (unii direct, alții indirect – prin familii, rude, prieteni și apropiați etc.),

în timp ce 45% (7,65 milioane) au fost beneficiarii regimului comunist: țărani care au migrat de la sate la orașe, salariații și pensionarii, studenții și elevii de liceu. În total deci, aproape jumătate din populație ar fi tras folease de pe urma experienței comuniste și doar 6% a avut de suferit.

Aceste argumente merită o analiză amănunțită. Înainte de toate, se pune însă întrebarea: ce s-a întâmplat cu 49% din populația României care nu figurează în această statistică? Domnul Daniel Barbu nu ne spune care a fost soarta celorlalți, mai bună sau mai proastă ca înainte, deci putem considera că, în concepția Domniei sale, a rămas neschimbată. Vom vedea mai departe ce trebuie să credem despre această părere.

Vorbind despre cei 6% dintre cetățenii români care au suferit „rigorile penale ale regimului”, Daniel Barbu ia în considerație doar o parte a realității epocii comuniste. Lor li se adaugă victimele asasinatelor politice – 60 000 doar între 1946 și 1947⁴ și alte mii în perioada următoare. Aplicându-le și lor coeficientul familial de 4,5%, vom avea astfel circa 270 000 de victime suplimentare numai pentru perioada 1946–1947. La cât se ridică numărul celor asasinați între 1948 și 1964, al celor uciși în timpul colectivizării agriculturii (pe care îi dezgroapă Marius Oprea și echipa sa), ca și al zecilor și sutelor de mii de țărani care au intrat în colhozuri în urma unor presiuni inumane exercitate de activiștii de partid despre care vorbește Constantin Turturică în cartea sa *Nu este nevoie să mori tâmpit (Mărturia informatorului)*, Editura Eminescu, București, 2000). De obicei, se dă doar cifra mărturisită de Gheorghe Gheorghiu-Dej și reluată de Nicolae Ceaușescu: 80 000 de arestați, dintre care 30 000 au avut parte de procese publice. În fine, exilații și emigranții legali, peste un milion de persoane – evrei, sași, șvabi, oameni cu rude în străinătate care s-au răscumpărat

în dolari, între 1944 și 1989 – care trebuie considerate victime ale regimului comunist pentru că nu au plecat de bine, ci din varii motive cu efect cumulativ. În anul 1982, Direcția a III-a de Contraspionaj a Securității pretindea că, între 1941 și 1982, „au părăsit ilegal țara 42 262 persoane”⁵, cifre evident inferioare realității după cum constata chiar autorul cărții din care am extras informația.

O altă cifră care trebuie corectată este cea a persoanelor condamnate la domiciliu obligatoriu (d.o., conspirativ exprimat „diplomat olandez”). În acest caz, dl. Daniel Barbu scrie că este vorba despre 60 000 de persoane, însă cea mai recentă (și singura) sinteză a problemei, datorată doamnei Nicoleta Ionescu-Gură (2010), aduce următoarele precizări: „Rezultă că 73 239 de persoane au fost dislocate și li s-a fixat domiciliu obligatoriu în timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cifra este cu 13 239 de persoane mai mare decât cea existentă în evidențele organelor de securitate. Însă considerăm că nici această cifră (73 239 de persoane) nu corespunde realității, deoarece în această evidență nu sunt cuprinse și persoanele cărora li s-a fixat domiciliu obligatoriu ca urmare a refuzului de a preda cotele către stat, familiile luptătorilor din munți, persoanele care s-au opus colectivizării agriculturii. În arhive nu se păstrează o evidență clară a acestora, ci doar date sporadice, pe anumite intervale de timp. Dacă la numărul de mai sus adăugăm fixările de domiciliu obligatoriu și strămutările de persoane ca urmare a sistematizării teritoriului și a localităților rurale din perioada regimului Nicolae Ceaușescu, ajungem la câteva sute de mii de persoane care au fost victimele unor asemenea măsuri”⁶.

O altă categorie a victimelor constrângerii extra-economice (terorii) au fost tinerii care nu au putut urma liceul sau studii

superioare din cauza originii sociale „nesănătoase”, miile de persoane supuse „demascărilor” în anii 1958–1959 (studenți, muncitori, funcționari etc.), „paraziții” sau „malagambiștii” hăituiți pe stradă de grupuri de komsomoliști și de polițiști, călugării și călugărițele alungate din mânăstiri tot în aceiași ani etc. În decembrie 1957, pentru 323 207 „elemente dușmănoase” (potrivit coeficientului de calcul, dacă înmulțim cu 4,5 vedem că ar fi vorba în total despre 1 500 000 de oameni), Ministerul Afacerilor Interne (MAI) deținea „material compromițător” furnizat de responsabilii de bloc și de comitetele de stradă în colaborare cu „sectoriștii” și de cei 150 000 de informatori (cifre valabile pentru anul 1958 care aveau să crească până la 400 000 de informatori în anul 1965, după cum reiese din scrierile lui Cicerone Ionițoiu). Și ei trebuie considerați victime – efective și/sau potențiale – ale regimului, deși uneori cele două categorii se confundau, același individ fiind în același timp „element dușmănos” și informator pentru a se salva pe sine și familia sa.

Cifrele și procentele reținute de dl. Daniel Barbu ignoră o categorie întregă de victime ale regimului comunist care nu au făcut închisoare (deci nu au suferit „rigorile penale ale legii”) și anume victimele „constrângerii economice”, despre care m-am ocupat mai pe larg în contribuția mea la acest volum. Aici nu mai avem de a face cu sute de mii, ci cu milioane de oameni ruinați prin cele două „stabilizări” monetare din anii 1947 și 1952, când țăranii (78% din populația țării) și-au vândut la stat recolta de cereale pe tot anul pentru suma de 250 lei noi (echivalent cu 1,67 dolari la cursul oficial și 0,50 dolari la bursa neagră), funcționarii, salariații și pensionarii și-au văzut economiile reduse la 150 lei (adică 1 dolar la cursul oficial și 0,33 la bursa neagră), iar persoanele „neîncadrate în câmpul muncii” s-au ales cu 75 de lei (0,50 dolari la cursul oficial și

0,15 la bursa neagră). Prin această reformă, salariile au fost fixate între 300 și 500 de lei pe lună într-o vreme când o pereche de pantofi costa 150 de lei și un metru de stofă 255 lei. S-a adăugat o creștere gigantică a impozitelor față de anul 1938: cu 500% pentru veniturile agricole, cu 793% pentru cele comerciale, cu 350% pentru cele profesionale și o mică scădere a celor pe salarii (94%). Evaziunea fiscală era asimilată crimei de sabotaj economic, delict pedepsit cu închisoarea până la muncă silnică pe viață, iar din 1949 cu pedeapsa cu moartea. Această măsură se aplica în special țăranilor care nu achitau la timp „cotele” de produse la stat, un jaf organizat vreme de ani de zile care a ruinat această categorie socio-profesională și care explică masivul exod urban, estimat la 3,5 milioane de oameni, adică peste 20% din totalul populației țării, exact acel segment „cucerit de civilizația uzinei”, potrivit lui Daniel Barbu.

Naționalizarea economiei din 1948 și exproprierea proprietarilor funciari care posedau până la 50 de hectare din 1949, naționalizarea imobilelor și caselor foștilor demnitari ai „vechiului regim”, din 1950 (câteva sute de mii în toată țara), ruinarea miilor de comercianți și de întreprinzători, au creat un mare număr de șomeri și oameni fără drepturi politice și civile (după modelul sovietic al *lișenților* înscris în Constituția din 1918), elemente „dușmănoase”, persoane care nu aveau dreptul la cartelă de alimente și erau condamnate să moară de foame.

La fel s-a întâmplat și în cazul „stabilizării” din 1952, alt „jaf legal” în urma căruia statul a furat de la români între 80 și 90% din sumele mici schimbate și 95% din cele mari. Despre reducerea și chiar retragerea pensiilor care a avut drept consecință ruinarea a mii de pensionari vom vorbi mai pe larg în textul de mai jos.

Dacă ar fi să adăuim toate aceste cifre, am ajunge la multe milioane de victime ale regimului comunist numai pentru epoca Gheorghiu-Dej, la care se oprește dl. Daniel Barbu, așa că cele 6% de victime ale „rigorilor penale ale regimului” reprezintă doar o fracțiune din totalul victimelor constrângerii economice și extra-economice din perioada 1945–1964. Ele depășesc cu mult numărul beneficiarilor celor 8 metri pătrați de persoană permiși în această vreme în apartamente (imitarea modelului sovietic de *komunalka*), al unui salariu sau pensie de mizerie, al unei munci dure și alienante, al unei alimentații haotice, frigului și lipsurilor de tot felul, și al altor „privilegii” de care nu încetau să se plângă.

În concluzie, voi cita concluziile unui fost comunist sovietic, Boris Bajanov⁸, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică și al lui Stalin între 1923 și 1926, asupra filosofiei și practicii marxist-leniniste în Uniunea Sovietică și, prin imitație, în România:

Am înțeles rapid toate nuanțele atitudinii liderilor comuniști față de teoria marxistă. Ca practicanți și pragmatici conducând statul, ei înțelegeau perfect totala inutilitate a marxismului în domeniul comprehensiunii și organizării vieții economice: de acolo, atitudinea lor sceptică și ironică față de „marxiștii instruiți”. În schimb, ei apreciau foarte mult forța emoțională explozivă a marxismului care îi adusese la putere în Rusia și avea să-i aducă la putere în lumea întreagă (cum sperau ei pe bună dreptate). Pentru a rezuma în două cuvinte: ca știință, marxismul era doar baliverne, dar ca metodă de conducere revoluționară a maselor era o armă de neînlocuit.⁹

Scriind aceste rânduri, sunt conștient de riscul de a fi taxat de unii de reacționar, de nostalgic care regretă trecutul, monarhia sau dictatura civilă ori militară. Nu le regret deloc, le

consider doar etape ale unui proces istoric cu părțile lor bune și rele. În lucrarea mea m-am ocupat doar de răstimpul dintre 1944 și 1964, perioada copilăriei și a adolescenței noastre. Este drept că am făcut-o pornind de la experiența familiei mele, a oamenilor pe care i-am cunoscut și, într-o oarecare măsură, a mea proprie. Dar nu m-am limitat la memoria mea, ci am consultat tot ce am găsit – mărturii, reportaje, documente de arhivă, sinteze istorice – despre această epocă atât în România, cât și la vecinii noștri unguri și bulgari mai ales.

Utilizând excelenta sinteză a domnului Radu Preda, președintele Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, reprodusă în rândurile următoare, sper că am evitat cursele pe care ni le întinde recursul la o singură memorie: „Așa cum nu avem, în literatură sau artă, stiluri pure, nici memoria nu este limitată doar la o perioadă. A fi în posesia unei singure memorii, în fapt, a unui prezent dilatat și eventual limitat la un spațiu unic de referință, echivalează cu lipsa memoriei ca atare. O asemenea existență refuză proiecția, din lipsa orizontului, dar și introspecția, din lipsa profunzimii. Incapacitatea comparației temporale ne menține într-o captivitate asemănătoare spațiilor artificiale în care cresc plante fără să fie mângâiate de lumina soarelui. Simplu spus, memoria, la singular, este așadar un amestec inevitabil de alte memorii. Cu alte cuvinte, memoria noastră este loc de întâlnire a memoriilor. În raport cu sine, cu atât mai mult cu ceilalți, recursul la memorie nu este de aceea deloc echivoc. În ceea ce privește comunismul, este adevărat că am trecut prin aceeași epocă, dar diferit. Atât de altfel, încât ne amințim complet divers. La rigoare, memoriile pot intra în conflict unele cu altele, de unde și plaja largă a tipologiilor celor care dau mărturie despre ceea ce a însemnat la noi și aiurea

dezlănțuirea răului în istorie: de la nostalgici la cinici și de la înverșunați anticomuniști la indiferenți, de la victime neconsolate la cei care practică relativizarea. Așa ajungem la o constatare tulburătoare: doar pe baza memoriei, la singular și la plural în egală măsură, nu se poate scrie istoria. După cum vedem în sondaje, dar și în dialoguri cotidiene spontane, memoria pozitivă – blocuri, fabrici și uzine, locuri de muncă sigure, concedii la stațiune – se confruntă programatic și sistematic cu memoria negativă – carcere, asasinat, deportări, discriminări –, de unde și tendința găsirii unei iluzorii căi de mijloc în abordarea comunismului. Efectul pervers se traduce în exegeza călduță, pretins obiectivă, a unor formule de genul «comunismul este o idee bună, dar aplicată prost», «are și capitalismul defectele sale» etc. Se uită frecvent, dintr-un calcul ideologic nemărturisit ca atare, că totalitarismul, comunist sau altminteri, este rău prin natură. Crimele lui nu pot fi negociate simbolic și nici justificate etic din perspectiva unor inevitabile și, la rigoare, de înțeles «defecțiuni de producție». Oricât ar dori unii, nu se poate spune că intenția contează, că drumul spre fericire «merită» peste o sută de milioane de victime. (...) Reconcilierea memoriilor, evitând astfel riscul amnezic, nu poate să se petreacă decât plecând de la un minim îndreptar: avem memorii diferite, dar acestea nu se exclud; memoria, în general, este preferabilă uitării; maturitatea noastră depinde de cât ne asumăm din ceea ce am trăit nemijlocit sau prin alții; numitorul comun al memoriilor din sau despre comunism este constatarea imensului rău pe care acesta l-a produs, indiferent de intensitatea memorială a fiecăruia dintre noi. Nu trebuie să fi avut toți în familie foști deținuți politici, executați sumar sau deportați pentru a înțelege natura criminală a unui regim care se folosea de asemenea instrumente. La fel, nu trebuie să ne

simțim culpabili că am avut în timpul comunismului și clipe minunate, că am iubit, că ne-am împrietenit sau că ne-am bucurat de primii pași ai copiilor noștri, toate momente pe care nu am dori să le uităm cât trăim. Și în Coreea de Nord răsare zi de zi soarele și înfloresc, la răstimpurile cuvenite, cireșii. Faptul de a fi avut parte de normalitate nu face decât să scoată în evidență anormalitatea dictaturii. Nu firescul, ci absența acestuia reclamă o explicație¹⁰.

MATEI CAZACU

Capitolul 1

Generația Războiului Rece

Povestea generației noastre se confundă cu istoria României postbelice. Majoritatea celor care am trecut examenul de bacalaureat la liceul „Spiru Haret” în anul 1964 suntem născuți în 1946 (77 de persoane dintr-un total de 119), anul mării secete a secolului al XX-lea, dar și al celor mai bune vinuri din ultima sută de ani. Ceilalți 43 de absolvenți, reprezentând peste o treime din total, sunt născuți în 1947 (23), 1945 (14), 1944 (4) și 1943 (1). Putem deci afirma că suntem reprezentanții generației denumite în Occident *baby boomers*, copii veniți pe lume în mare număr după război ca o reacție firească a vieții, a bucuriei de a trăi, după imensele masacre de pe câmpurile de luptă și din lagărele morții. Acesta este însă un concept american, deoarece Europa anilor de după război se transformase în ceea ce un istoric englez a numit recent *the Savage Continent*¹, iar Europa de Răsărit rămânea în continuare *bloodlands*, după cum scrie Timothy Snyder². Așadar, noi suntem prima generație de copii ai Războiului Rece.

Am intrat la școală în clasa I în septembrie 1953, la câteva luni după moartea lui Stalin și la începutul unei destinderi politice interne considerate a fi o adevărată destalinizare, în orice caz un regim mai puțin fioros ca cel din anii precedenți, și în preajma celei mai grele ierni a secolului (peste 5 milioane de metri cubi

de zăpadă căzuți între 30 ianuarie și 3 februarie 1954). Am terminat liceul în anul 1964 în euforia „independenței” afirmate oficial prin Declarația din aprilie, prin care Partidul Muncitoresc Român refuza să se implice în conflictul sino-sovietic și își afirma, pe plan ideologic, echidistanța față de cei doi coloși. În realitate, nu era vorba de simpatie pentru chinezi, ci de o contrapondere față de puterea sovietică. Mao va condamna în mod public „șovinismul de mare putere” și raptul Basarabiei de către Stalin. Deschiderea către Occident și încetarea bruiajului posturilor de radio „dujmănoase”, pe de o parte, golierea închisorilor de prizonieri politici, renunțarea la politica de persecuție a fostelor elite și mai ales a copiilor lor cărora li s-a permis în sfârșit accesul pe merit la studii superioare, pe de alta, anunțau o normalizare a vieții publice pentru o societate care mai suferise o „glaciațiune” în perioada 1958–1962. Începea deceniul liberalizării, încheiat în 1971 sau 1974 (*historici certant*)³, o epocă de respiro după care unii mai tânjesc și astăzi. Conflictul personal al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu Nikita Hrușciiov apărea ca o răcire a relațiilor cu *Big Brother* de la Răsărit, când în realitate era vorba, ca și mai târziu în cazul conflictului dintre Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciiov, de rezistența românului la proiectele haotice de reforme ale omologului său de la Kremlin. Debarcarea lui Hrușciiov în octombrie 1964 și moartea lui Gheorghiu-Dej în martie 1965 aveau să pregătească terenul pentru confruntarea Ceaușescu–Brejnev–Gorbaciiov și transformarea României național-comuniste dintr-un *maverick*⁴ al politicii internaționale într-un *rogue state*⁵.

Toți observatorii sunt de acord că România a suferit incomparabil mai puțin decât Polonia, Ungaria, Iugoslavia și Grecia de distrugerile războiului, cea mai privilegiată din acest punct de vedere în regiune fiind Bulgaria. Orașele românești – în

special București, Ploiești și Iași – au suferit bombardamente considerabile între aprilie și august 1944, dar fără comparație cu Varșovia (distrusă în proporție de 93%), Belgrad sau Budapesta (75% distrugerii), ca să nu mai vorbim de orașele germane. De asemenea, „curățirea etnică” de masă în Europa de Centru și de Răsărit după 1944, care a atins în special populația germană (aproape 12 milioane de persoane), ucraineană din Polonia, poloneză din Ucraina, maghiară din Slovacia etc., nu a fost practicată în proporții similare în România: Armata Roșie a deportat aproape 70 000 de etnici germani în 1945 și i-a „vânat” pe refugiații basarabeni și bucovineni instalați aici în 1940–1941 și după 1944. Câteva mii de unguri, mutați în Transilvania de Nord în vremea administrației maghiare (1940–1944), au părăsit România, deși mulți au rămas, se pare, pe loc, iar alții s-au refugiat din Ungaria aici, ca și mulți evrei polonezi și cehoslovaci.⁶

Pentru a ne mărgini numai la România, pentru moment, este destul să cităm dintr-un studiu francez apărut în noiembrie 1948, bazat pe rapoartele Comitetului Internațional al Crucii Roșii internaționale, organizație foarte activă pe teren în acei ani:

Este greu de imaginat mizeria populației românești în 1947: foamea domnea în regiuni întregi ale țării; în anumite zone, oamenii mâncau iarbă și scoarța copacilor, ba chiar și argilă. Se estimează că șase milioane de persoane s-au aflat în grija Guvernului (pentru hrană) în 1947–1948. Iată câteva din consecințele foametei și mizeriei din această țară: 1. dispariția completă a copiilor mici din anumite județe; mortalitatea infantilă a atins procentul de 80%⁷; 2. creșterea bruscă a deceselor și a mortalității; cadavrele erau aruncate în conductele de canalizare de lângă case; 3. sărăcia generalizată a dus la propagarea rapidă a bolilor venerice. Potrivit unor rapoarte recente ale Ministerului Sănătății, o persoană din douăsprezece suferă de sifilis.⁸

Pentru anii 1946–1947, statisticile deploră 300 000 de morți de inaniție și de tifos exantematic în România și cel puțin 200 000 în Basarabia, în majoritate copii (vezi mai departe). Peste un milion de persoane au fost mutate între 1940 și 1947; un număr important de femei și fete tinere au fost violate în 1944 și anii următori de soldații Armatei Roșii, un delict pentru care nu avem cifre precise, dar care poate fi comparat cu situația din țările vecine: între 50 000 și 200 000 în Ungaria⁹, 87 000 la Viena și în Austria, circa 2 milioane în toată Germania (110 000 numai la Berlin), ceea ce explică răspândirea bolilor venerice în toate aceste țări, deci și în România¹⁰.

Suntem prin urmare o generație de supraviețuitori care a avut norocul, într-un context extrem de dificil, să găsească în sânul familiei condițiile necesare pentru o viață cât de cât normală, deși suntem departe de a cunoaște în amănunt dramele suferite de părinții și bunicii noștri în acei ani.

Suntem ultima generație născută în regatul României (deși prin 1958–1959 am fost declarați, *in corpore*, „copiii republicii”). Când am terminat liceul trăiam în Republica Populară Română (RPR), devenită, un an mai târziu, Republica Socialistă România (RSR). Cei care au rămas sau au revenit în țară trăiesc astăzi în România, republică cu o democrație parlamentară și un președinte ales prin vot universal, stat membru al UE și NATO. Am trăit deci, parțial sau în totalitate, sub patru sau cinci regimuri politice: monarhie constituțională, „democrație populară”, dictatura proletariatului, în fapt dictatură comunistă de tip bolșevic (epoca Gheorghiu-Dej), apoi de tip național-comunist (epoca Nicolae Ceaușescu, 1965–1989), în fine democrație parlamentară și prezidențială „originală”. În acest răstimp, drapelul (culorile roșu, galben și albastru au devenit orizontale de unde la început erau verticale) și stema României (cu coroană sau fără,